

A „NEMEK ESÉLYEGYENLŐSÉGÉNEK ÉRVÉNYESÍTÉSE” A POSZTDEMOKRÁCIA KORÁBAN

EGY IDEOLÓGIA TÉRHÓDÍTÁSÁNAK RÖVID KRÓNIKÁJA

MONIKA HOFFMANN

Minden utópistában egy rendőrmester szunnyad. (Nicolás Gómez Dávila)

Posztdemokrácia című könyvében Colin Crouch brit politológus részletesen kifejti, miként változik a globalizált társadalom szerkezete, és hogyan alakul ki a politikai uralom új formája. Csökken az állampolgári részvétel, miközben minden területen fokozódik a bürokratizálódás. A célkitűzéseket többé már nem maguk a polgárok fogalmazzák meg, hanem rendeleti úton közlik velük, a saját „javukra”. A posztdemokrácia fórumai még demokratikusak, funkciójuk azonban már megváltozott. A politikai pártok programjai összetévesztésig hasonlítanak egymásra, a parlamentekben most már csak részletkérdésekről folyik a vita. Meg nem nevezhető kényszerítő körülmények vagy magasabb rendű előírások (például EU-határozatok) képezik a döntések alapját.

Aki a „gender mainstreaming”-gel (A nemek esélyegyenlőségének érvényesítése) foglalkozik, könnyen felismerheti, hogy itt a posztdemokratikus véleményés magartás-irányítás egyik nagy, paradigmátikus projektjével van dolgunk, amely időközben — kéretlenül — mind mélyebben beavatkozik mindennapi valóságunkba. Aligha tudja valaki, hogy mit is jelent pontosan a „gender mainstreaming”, és senki nem is tudhatja, mivel kezdettől nem fogalmat jelöl, hanem politikai programot. Nem egy felismerést ír le, hanem egy akaratot körvonalaz, amely csak egyes lépésein és azok hatásain keresztül válik felismerhetővé, mivel a célkitűzése burkolt.¹⁰ Nem a közvélemény, és főleg nem a választók kinyilvánított akaratát ellesve jött létre.

A „gender mainstreaming” egy tisztán akadémiai jellegű konstrukció, az ún. „puha” tudományok — mint az irodalomtudomány — területén kialakított spekulatív elmélet, amely az Amerika mind-két partján élő feminista körök hátsó udvarában kezdte karrierjét, és csak a demokrácia szabályai elegáns kijátszásával tudott szert tenni aránytalanul nagy társadalmi jelentőségére. Elgondolkodtat, hogy az esetleges alternatívákról nem esik szó, hogy a parlamentekben alig folynak komolyan veendő szakmai viták, és hogy az illetékes nemzetközi grémiumok egypólusúak. Aki a hatékony „intézkedéscsomag” végrehajtását megtagadja, politikailag stigmatizálódik. A „gender mainstreaming” időközben ún. „top-down (hierarchikus) stratégiává” alakult, amely — mintha egy tekintélyelvű állam eszköze lenne — mentesül az igazolási kényszer és minden nyilvános tárgyi vita terhéől.

A POLITIKAI FELEMELKEDÉS FONTOS SZAKASZAI

1995

A globális gender mainstreaming-projekt tulajdonképpeni elindulásának az 1995-ben Pekingben megrendezett ENSZ Női Világkonferencia számíthat, ahol már igen nagy szabálytalanságokra került sor a döntési folyamat során. Csak agyafúrt taktikázással tudták itt a nyugati feminisztikus csoportosulások a projektjüket a fejlődés és a feltörekvő országok feminista résztvevőinek valamint a katolikus jellegű vagy iszlám többségű államok képviselőinek ellenkezőjével szemben érvényesíteni. A „gender” újonnan bevezetett fogalmát már tudatosan nem mint férfi, illetve női nemet határozzák meg. A tiltakozó moszlim nőket a szövegek nem kötelező jellegére való utalással csitítják el, és a döntő szavazásokat olyan

időpontokra halasztják, amikor a „szegény” országokból jövő nők már nem tudnak megjelenni.¹¹

Még ugyanabban az évben az ENSZ közgyűlése elfogadja az 52/100-as számú, „A nemi (gender) szempontok az ENSZ rendszerének minden politikájában és programjában” című határozatot, és a gender mainstreaminget kötelezővé teszi az ENSZ összes intézkedésére és programjára nézve — ezzel a pekingi határozat kötelezettség nélkülsége lekerül a napirendről. Ezek az ENSZ-előírások többek között szigorú kvótaszabályokat tartalmaznak a munkaerőpiacra és a magánéletre vonatkozóan is: a jövőben a férfiaknak és a nőknek az élet minden területén egyenlő képvisellel kell rendelkezniük.

1996

Az Európai Unió az „Európai Bizottság közleménye az esélyegyenlőségnek a Közösség összes politikai koncepciójában és intézkedésében való érvényesítéséről” című dokumentumában elkötelezi magát a gender mainstreaming mellett.

1997

Az Európai Parlament szeptemberi állásfoglalásában további végrehajtási lépéseket ajánl, így például az „egyenlőségvizsgát”, amely előírja, hogy a törvényhozásban minden javaslatnak összhangban kell lennie a gender-napirenddel.

1998

Az Európai Bizottság „elért haladásról szóló” első jelentésének a megjelenésétől fogva évente iránymutatások készülnek, amelyek többek között leszögezik a „munkaerő-piaci esélyegyenlőség érdekében hozott intézkedések erősítését”, és célként fogalmazzák meg a „formális egyenlőség” helyett a „lényegi egyenlőség” elérését. Hogy ez mit jelent, azt a Német Szövetségi Kormány Gender Kompetencia Központjának magyarázatából tudhatjuk meg. Akkor értük el a „lényegi esélyegyenlőséget”, ha például a különböző nők és férfiak — pl. különböző etnikai csoportból származó vagy eltérő korú nők és férfiak — összemérhető sikerességi rátát érnek el.

Ebben a lényegi olvasatban az esélyegyenlőségi politika nem korlátozódhat arra, hogy kiküszöbölje a lehetőségek előtt álló akadályokat és mindenki számára azonos indulási feltételeket teremt. Ezen felül új lehetőségeket kell megnyitnia a hátrányos helyzetűek számára a tényleges egyenlőség megteremtése érdekében. Ezért itt az olyan támogató intézkedések, mint például a kvótaszabályozás egyes csoportok esetében, megfelelő eszköznek minősülnek arra, hogy aktívan hassanak egyes csoportok hátrányos megkülönböztetése ellen. Az Európai Bíróságnak a német kvótaszabályozásról, például Észak-Rajna-Vesztfália Tartomány esetében hozott ítéletei¹² azt mutatják, hogy a Bíróság a lényegi esélyegyenlőségből indul ki.¹³

1999

A gender mainstreaming megközelítése így már véglegesen beépült az EU foglalkoztatáspolitikai iránymutatásaiba. Az 1999. június 23-i határozatával a Szövetségi Kormány is általános vezérlvének ismeri el a nők és férfiak egyenlőségét, és határoz arról, hogy ennek a feladatnak az elérését a gender mainstreaming stratégiájának eszközével mozdítja elő. 1999. május 1-jén lép életbe az Amsterdami Szerződés (EKszerződés), amelynek 2. cikkében és a 3. cikkének 2. bekezdésében a tagállamok elkötelezik magukat a gender mainstreaming értelmében vett aktív egyenjogúsági politika mellett.

2000

Május 24-én a Szövetségi Nőügyi Minisztérium államtitkára vezetésével megalakul a Szövetségi Kormány tárcaközi munkacsoportja a gender mainstreamingnek az összes ügykör

mindennapi munkájában való alkalmazása céljából. Ezt követően, július 26-án módosítják a szövetségi minisztériumok Közös Ügyrendjét (GGO). A GGO új 2. §-a így szól: „A nők és férfiak egyenlősége általános vezérelv, és ezt a Szövetségi Kormány a saját területén minden politikai, normatív és igazgatási intézkedésében támogatnia kell (gender mainstreaming)”¹⁴.

2001

A Szövetségi Kormány összes minisztériuma kötelezi magát, hogy kiképezi munkatársait a gender mainstreaming témájában, és legalább egy kísérleti projektet végrehajt a kipróbálására. A Wissing képviselő úr 2005. januári interpellációjára adott válasz szerint a Szövetségi Kormány eddig kereken hétmillió eurót adott ki a gender mainstreamingre, amibe nincsenek beleszámítva a hivatalnokoknak a kísérleti projekteken és az ún. „szenzibilizációs” rendezvényeken való részvétele miatt keletkezett személyi költségek.¹⁵ December 5-én életbe lép az egyenlőségről szóló szövetségi törvény — BGleiG. Ebben meghatározzák egy kvótarendszert a szövetségi közigazgatásban alkalmazottak számára. A nők alulreprezentáltak számítanak, ha a szolgálati hely egyes területein 50 százalék alatti a részvételük.

2003

A berlini Humboldt Egyetemen felállítják a Szövetségi Kormány kutató és tanácsadó szerveként a Gender Kompetencia Központot, amelyet a Szövetségi Család-, Időségi Ifjúságügyi Minisztériumon (BMFSFJ) keresztül az adófizetők pénzéből finanszíroznak.

2005

November 11-én a CDU/CSU és az SPD a koalíciós szerződésben úgy dönt, hogy erősítik a gender-kompetenciát, valamint 60 százalékkal emelik a nők részarányát a foglalkoztatottak között.¹⁶ A nagykoalíció az ún. „A nők és férfiak közötti egyenlőségre vonatkozó EU-ütemterv 2006—2010”¹⁷-re hivatkozik, és az egyenlőség elérésében a globális piaci verseny támogatásának eszközt látja: „... az egyenlőtlenségek [változatlanul jelen vannak], sőt, tovább mélyülhetnek, mivel a fokozódó globális gazdasági verseny rugalmasabb és mobilabb munkaerőt igényel. Ez a nőket hatványozottan érintheti, hiszen nekik gyakran választani kell a gyermekvállalás vagy a karrier között a rugalmas munkaszerző dék-formák vagy a gondozási szolgáltatások hiánya, a nemekhez kötődő sztereotípiák állandósulása, vagy a családi kötelezettségek férfiak és nők közötti egyenlőtlen megoszlása miatt. ... Ez a humán erőforrás [!] oly mértékű tékozlása, amit az EU nem engedhet meg magának.”

2007

Asha-Rose Migro, az ENSZ elnökhelyettese a 2007. március 8-i nemzetközi nőnapon megerősíti az ENSZ céljait gender mainstreamingügyekben¹⁸, és „nagy, kreatív lépéseket” követel a „nemek egyenjogúságához vezető úton”. 50:50 arányú részesedést kell elérni mind a munkahelyen, mind a magánéletben a „munka és élet egyensúlya” révén. Bár egy 2007. márciusi közvélemény-kutatás azt mutatta, hogy az anyák kétharmada a gyermekei első éveit alatt otthon szeretne maradni¹⁹, továbbra is a nők keresőtevékenységét határozzák és követelik meg mint a nők társadalmi életben való „részvételének” fokmérőjét. Ahol nem hajlandók a nők a férfiakkal azonos mértékben részt venni a keresőtevékenységben, ott a Szövetségi Kormány — legalábbis a szövetségi alkalmazottak körében — nevelési eszközökhöz fog folyamodni, hogy ezeket a szerepsztereotípiákat visszafejlessze.²⁰

Tavasszal az EU Tanács német elnöksége alatt az „Európai szövetség a családokért” elvi dokumentumában kifejezetten „intézkedéseket” követel „a képzésben megnyilvánuló nemi sztereotípiák ellen”.²¹ A rendesen férfiasnak vagy nőiesnek számító adottságokat és

viselkedési mintákat „nemi sztereotípiaként” meg kell bélyegezni, hogy a kislányok és a kisfiúk ezeket kínosként és szégyenletesként visszautasítsák.

2008

Az EU Parlament 504:110 arányban, 22 tartózkodással határoz arról, hogy megtiltja a televízióhirdetésekből a háziasszonyi tevékenységek ábrázolását mint „megalázó” reklámot. A tankönyvekből, videókból, számítógépes játékokból vagy az internetről is el kell tűnnie a tűzhely vagy a mosógép mellett álló anya ábrázolásának. A határozat jogilag még nem kötelező érvényű.

2009

Az EU Parlament főtítkára irányelvet ad ki, amely szerint a megszólításból már nem szabad kiderülnie a nők családi állapotának. A „Miss” vagy „Mrs”, a „kisasszony” vagy az „asszony” megszólítás már „nemi alapon való megkülönböztetés”. Egyébként is a „nem szempontjából semleges” kifejezési módot írják elő, pl. angolul már nem szabad „policeman”-nek nevezni a rendőrt, hanem „police officer”-nek (rendőrtiszt). A gender mainstreaming tehát eljutott a nyelvhasználat állandó ellenőrzéséig.

A bevezetőben elmondtuk, hogy a gender mainstreaming fogalma nem szemlélet, hanem politikai akaratot, programot takar. Ez a program többéves megvalósítás után mindenekelőtt a következő pontokon mutatható ki:

1. a férfiak és a nők az élet minden területén és minden feladatkörben való kötelező statisztikai egyenlőségének megvalósítása;
2. a gyermekek anyai, illetve szülői nevelésének leértékelése, és az idegenek általi gondozás propagálása azzal a gazdasági céllal, hogy a nőket társadalombiztosítási járulék fizetésére kötele munkaeöröként hasznosíthatassák. Egyidejűleg világszerte a „reprodukciós jogok támogatása” és a „nemek egyenlősége” című félrevezető fogalmak leple alatt a magzatgyilkosság teljes megengedését propagálják, hogy a nőket munkaerőként a munkaerőpiacon tartsák;²²
3. az úgynevezett nemi sztereotípiák elleni államilag irányított és törvényes alapon nyugvó átnevelő intézkedések.

Ennek során a gender-politika mindhárom pontban a polgárok részvétele és felhatalmázása — a népek megkérdése — nélkül, mindenkire ráoktrojálva folyik. Szenvető alanyai vagyunk végső soron mindannyian: a nők, mert erőteljesen korlátozzák választási szabadságukat az otthoni munka és a keresőtevékenység között; a férfiak, mert egyre nyíltabb hátrányos megkülönböztetésnek vannak kitéve; a kisgyermek, mert még a legkiválóbb bölcsődei nevelés és idegen személy általi gondozás sem pótolhatja a szülőkhöz fűződő kapcsolat stabilizáló biztonságát.

Kétségtelen tény, hogy amint azt már a római költő, Horatius felismerte, „a természet nem lehet vasvillával elűzni; újra és újra visszajön.” Még inkább érvényes ez az ember rendeltetésére, ami abban áll, hogy — minden önelidegenedésen és téves törekvésen túl — a Teremtő képmása, mégpedig kezdettől fogva mint férfi és nő! A posztdemokrácia korában is bízhatunk abban, hogy a Teremtés nagy lélegzetvétele túlél minden kicsinyes tervezetet és programot, és hogy érdemes megőrizni a nőkre és a férfiakra közösen rábízott és a kölcsönösségben kibontakozó Jót.

⁸ Colin Crouch: *Post-Democracy (Posztdemokrácia)*, Oxford, 2004, A német fordítás 2008-ban jelent meg Suhrkamp, Frankfurt/M. kiadónál.

10 A gender mainstreaming stratégiát jelent, amely a „gender-perspektívát” teszi meghatározó irányzattá. Igyekszik a perifériára szorítani, ill. teljesen kiiktatni minden olyan antropológiai modellt, ami nem a test-lélek dualizmusból, hanem az emberből mint a test és lélek egységéből indul ki. A gender mainstreaming „technikai” jellege abból is kitűnik, hogy az állásfoglalások és az előadások a kivitelezési és a végrehajtási módozatokra korlátozódnak, viszont kerülnek a feltételekről szóló szakmai vitákat.

11 Lásd ehhez Monika Hoffmann, *Gender Mainstreaming: Kampf gegen die Geschlechterordnung* (Harc a nemek rendje ellen): Reinhard Dörmer (Kiadó), „Es gilt ... nicht mehr Mann und Frau ”. Der göttliche Plan der Geschlechter („Nincs többé férfi vagy nő. ...” (Gal 3, 28) A nemekre vonatkozó isteni terv), Kardinal-von-Galen-Kreis Kiadó, Stadthohn 2007, különösen 24-től; Barbara Rosenkranz, *MenschInnen. Gender Mainstreaming: auf dem Weg zum geschlechtslosen Menschen* (úton a nemek nélküli emberhez), Graz, 2008.

12 Genderkompetenz, 1997. november 11-i Marschallitélet, C-409/95. számú jogeset.

13 <http://www.genderkompetenz.info/gendermainstreaming/strategie/gleichstellungspolitik/chancengleichheit> (hozzáférés: 2009. 03. 15)

14 http://www.gender-mainstreaming.net/bmfsfj/generator/RedaktionBMFSFJ/RedaktionGM/Pdf-Anlagen/gmimplementierung_property=pdf,bereich=gm,sprache=de,rwb=true.pdf (hozzáférés: 2009. 04. 07.)

15 A Stern 2005/12-i számának kommentárja ehhez: „Németországban a bürokraták a »Gender Mainstreaming« kulcsszava alatt megfeszített erővel a »kis eltéréseken« gondolkodnak. Az eredmények triviálisak és költségesek.”

16 Gemeinsam für Deutschland (Együtt Németországért), a CDU, CSU és az SPD koalíciós szerződése, 112. old., 120/121.

17 A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának — A nők és férfiak közötti egyenlőségre vonatkozó ütemterv COM (2006) 92, 2006.03.01., {SEC (2006) 275}, 2. old.

18 Bold, creative steps the way to gender parity (Bátor, kreatív lépésekkel a nemek egyenjogúsága felé), DSG/SM/305, OBV/611, WOM/1621, Közérdekű Tájékoztatási Osztály.

19 A Családi hálózat 2007. március 31-i sajtóközleménye, <http://www.familie-ist-zukunft.de/seite/?p=86> (hozzáférés: 2009. 04. 08.)

20 A Szövetségi Kormány az egyenlőségről szóló szövetségi törvénnyel szerzett első tapasztalatairól szóló beszámoló, 2006, 3776/16 sz. nyomtatvány, 71. old., http://www.bmfsfj.de/bmfsfj/generator/RedaktionBMFSFJ/Abteilung4/PdfAnlagen/Erfahrungsbericht_20der_20Bundesregierung_20zum_20Bundesgleichstellungsgesetz.property=pdf,bereich=sprache=de,rwb=true.pdf (hozzáférés: 2009. 04. 07.)

21 A BMFSFJ 2007. május 30-i sajtóközleménye, http://www.bmfsfj.de/bmfsfj/generator/Kategorien/Presse/press_ernitteilungen.did=98264.html (hozzáférés: 2009. 04. 08.)

22 Még a keresztény kezdeményezések is gondolkodás nélkül átveszik ezeket az előírásokat. Így pl. az Evangelische Allianz környezetéből származó, világszerte működő „Micha kezdeményezés” hagyta magát egy ENSZprojektbe bevonni, amelyben többek között szó van a „nemek egyenlőségének” megvalósításáról. Vö. pl. <http://www.micahchallenge.org/article.aspx?menuid=591> (hozzáférés: 2009. 04. 07.).